

Titel: Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 17

Citation: "Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 17", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]*, Gyldendal, 1773, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-4_003-shoot-workid4_003_017.pdf (tilgået 22. juli 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Kritisk Fortegnelse over alle udkomne Skrifter, siden Trykfriheden.

Tredie Aargang, 17. Stykke.

No. 116.

Anviisning til det tydske Sprog for Danske, tilligemed en tydsk Chrestomathie og en for samme indrettet Ordbog ved Jacob Baden. Kiøbenhavn 1773, hos Rothens Arvinger og Proft for 2 Mk. 8 Sk. Stor 26 Ark 8.

Et Arbeide, som dette, kunne vi ikke see i møde, uden med de beste Formodninger, naar det kommer fra en Mand, som vor fortiente Hr. Rektor Baden. Hans Fortjenester af Smagens og vort Sprogs Fremelskning ere længe siden til hans Fordeel bekiendte nok; og som

2

258

Grammatikskriver har han alt forhen Ret til vort Bifald. Dersom altid Mænd af den Smag og Skiønsomhed, det udmærker Hr. B., og ingen uden disse, havde befattet sig med grammatikalske Arbeider, hvilken Lykke havde det været for vor sproglærende Ungdom, der længe nok, for at lære et Sprog, (vi meene her især de lærde Sprog), har maattet sukke under Gammatikens ligesaa langvarige som kiedsommelige Aag, Vi skulde da havt Sproglærere, for kunde oversees formedelst deres Korthed, fattes formedelst Tydelighed, lære og Moere ved saadanne Øvelser, der vare baade i Hensigt til Sproget og Smagen vel valgte og skiønfomt udsøgte; Egenskaber, som vi have Aarsag at roese, som fortrinlige, ved Hr. B**s udgivne Sproglærere. De Mangler og smaa Feil, som hist og her have mødt os i nærværende, kunne ikke formindske vort Bifald for et Arbeide, der i Hensigt til det Væsentlige har saa store Fuldkommenheder. Vi ville ikkuns anføre de betydeligste deraf.

Vel er det rigtig, hvad Hr. B. siger §. 4, at D i Enden af et Ord udtales haardere i det Tydske, end i det Danske, men at det udtales saa Haardt, som et T, er dog ikke fuldt rigtigt, men det har en Middel-Lyd imellem D og T.

3

259

Da Hr. B. erklærer (hvilket alle istemme) den nedersachsiske Udtale for den behageligste og rigtigste (§. II. I Anm.), saa bør han ikke tillegge G i Enden en Udtale, som et dansk K (see §. 4.); thi kuns Obersacherne udtale G næsten som et K, da den nedersachsiske Udtale derimod nærmer sig i det høieste kuns til den Udtale af ch.

S. 126. Den Præpos. Um har flere Bemærkelser end det danske Omkring, og tage i flere Tilfælde, end de af Hr. B. anførte, en Accus. til sig, f. Ex. i disse: der Soldat dienet um seinen Sold, der Tagelöhner um seinen Tagelohn.

Af Præpositionerne har Hr. B. udeladt den Præpos. Vor, og derover forsømt at vise deels dens forskiellige Casus, eftersom den snart betegner motus ad locum, snart quies in loco, deels dens egentlige Brug i Hensigt til en anden Propos. Für, som saa ofte i danske Munde forblandes, og bruges urigtig, den eene i Stedet for den anden. Overhovedet er den §. om Præpositionerne ikke saa udførlig, som vi ønskede.

§. 142. Er hat mich dieses gefragt, kiende vi ikke, men vel: Er hat mich um dieses gefragt.

4

260 §. 153. I Stedet for: Er lasset mich grüssen, maae det hede: Er lasset, eller, er läst mich grüssen. Sammest. Man siger vel: Er will nichts thun, men Man siger ikke gjerne: er will nichts arbeiten, men heller: er will nicht arbeiten. Det tydske Ord straff og det Verbum gefrieren, ere ikke saa giengse, at man skulde formode at træffe dem i denne Gammatiks Ordbog.

No. 117.

Den alt for lønlige Beiler, eller den,

som gjør Hemmelighed af alle Ting. Comoedie udi fem Akter, ved Charlotta Dorothea Biehl. Kiøbenhavn 1773, trykt paa det typographiske Selskabs Bekostning. Prisen er paa Trykp. 1 Mk. og paa Skrivp. 20 Sk. Stor 9 Ark 8.

Det fornøier os meget, at see en nye Prøve paa en Forfatterindes Arbejdsomhed, hvis Fortienester i de skønne Videnskaber ere noksom bekiendte, og hvis Theater-Stykker ikke have savnet Publikums Bifald. Vel tør vi ikke sætte nærværende Stykke iblandt de beste af hendes Arbeider, ei heller tør vi regne disse iblandt Mesterstykker, dog troe vi, at man kan baade læse det og see dette og de øvrige opføres med

5

261

langt større Fornøjelse, end endeel middelmaadige Oversættelser, som vi have. Indholdet er kortelig dette: Cleon, en Mand, der gjør vigtige Hemmeligheder af alle, endogsaa de alleruskyldigste Ting, bliver forelsket i sin Vens Hr. Hieronimi Dotter Lucilia; til hende er endnu to andre Beilere: Leonard (en Spradebasse, som synes at kunde være tient med hendes 50000 Rigsdaler, som hun har arvet efter sin Morfader, og for at naae sit Maal smigrer for Hendes coquette Stedmoder Leonore); og Leander, en Søn af en gammel Ven af Hieronimus — Cleon, som er ligesaa hemmelighedsfuld i sin Kierlighed som i alt andet, vil gjøre Lucilia en Foræring af et Smykke, men vil ikke, at hun skal vide fra hvem det er, hvorføre han legger det uden for hendes Dør og gaaer bort; Lucilia finder det, men ved et Skrig, som hun af Forundring lader høre, kommer hendes Stedmoder, seer Smykket og tilegner sig det, i den Tanke, at det er Galanterie af Leonard, hvilken, da hun siden spørger ham derom, lader hende blive i Troen, og bilder hende endogsaa ind, at han har faget det fra Paris, og at det er gjort efter en nye Mode, som er opfundet der; ved denne Leilighed gjør han hende Forslag om at ægte Lucilia, under Paaskud at det er aleene for at skille hende af med en Steddatter, som falder hende be-

6

262

sværlig, Hvilket hun bevilger; men hendes Kammerpige Pernille, som elsker sin Frøken og ikke vil have hende ulykkelig gift med en Mand, som Leonard, overbeviser den uskyldige Lucilie, som ikke selv kan gjøre rede for sit Hiertes Følelser, at hun elsker Leander. Imidlertid frier Cleon til hende hos hendes Fader paa saa forblommet en Maade, at adskillige andre indløbende Omstændigheder komme ham til at troe, at det er Leander, han frier for, saa at han deels af Agtelse for Cleons Begiæring, deels ihukommende sit gamle Venskab for Leanders Fader, lover ham sin Dotter. Nu fattes de Elskende intet uden Stedmoderens Samtykke, hvilket en lykkelig Hendelse forskaffer dem; thi det foromtalte Smykke, som Leonore havde pyntet sig med, i den Tanke, derved ret at falde i Øinene, bliver i et Selskab, hvor hun kommer, udleet som noget, der var gaaet af Moden for en Maaned siden, hvilket forbittrer hende saaledes mod Leonard, at hun for at hevne sig samtykker i Leanders og Luciliæ Kierlighed; Leonard gaaer altsaa glip af Lucilia for sin alt for store Dumdristighed, og Cleon for sin alt for store Forsigtighed.

Cleons Karakter er ikke uskicket til Hoved-Karakter i en Comoedie, og Forfat. har heller ikke været uheldig i at skildre den; vi synes aleene,

7

263 at hun har overdrevet den for meget paa visse Steder, og udstrakt den for meget over sin Hensigt — men Hieronimi Karakter derimod er ikke saa got anlagt, thi det er ikke naturligt, at en Mand af saa fornuftig en Tænkemaade, som han adskillige Steder viser, skulde saaledes lade sig forblinde af sin indbildte Statskundskab, at han skulde troe om sig selv, at have udarbeidet en Freds-Tractat, som skulde komme heele Europa til at spille Øine. Desuden vedligeholder han sin Karakter ogsaa meget slet, thi tilsidst glemmer hin baade Freds - Tractaten og al sin Politik for sin Dotters Giftermaal; hans Opførsel imod in Dotter er ogsaa meget unaturlig, thi naar han elsker hende saa høit, at han har giftet sig anden Gang aleene for at

faae hende anført i den store Verden, hvorfor omgaaes han hende da saa hardt, efter at han er bleven gift, og aldrig tager ende i Forsvar imod hendes ubillige Stedmoder,— maaskee for at have Huusfred? — men er han saa bange for sin Kone, at han heller vil opfre sin Dotters Vel end gjøre Konen imod, hvor tør han da sige hende reent ud i den 2den Act 7de Scene, at han havde taget hende aleene for at have en som kunde føre hans Dotter at i den store Verden? — en Erklæring, som kune opirre en ellers sagtmodig og fornuftig Kone ti Vrede. — Sproget er

8

264

overalt net, og som tiest passende til Personernes Karakterer, naar vi aleene undtage Lucilia, som undertiden veed saa vel at beskrive, hvad der foregaaer i hendes Hierte, at vi umuelig kunne forestille os, at den, som taler, er en Person, der neppe kan gjøre sig Begreb om den Kraft

at kunne tænke, og hvis Forstand er saa forknyttet, at den ikke i mindste Maade har udviklet sig endnu, men vi

troe snarere at høre Forfatterinden tale, som vil beskrive os en saadan Persons Tilstand; om ægteskab og Kierlighed derimod taler hun alt for uerfaren ; thi hvad for en ung Pige har ikke hørt tale noget derom, eller i det mindste læst noget derom i Romaner. — I den 2 Act 5 Scene synes os og, at hun svarer alt for dristig for en underkuet og frygtson Dotter. — For Resten miskiende vi aldeles ikke Stykkets Fortienester, men ønske os endnu fleere Prøver paa Forfatterindens frugtbare Gnie.

No. 118.

Pebersvendene. Et Lystsil i fem Handlinger. Af Johannes Emal. Kiøbh. 1773. trykt hos Svare og selg hos Boghandler Buch paa Nørregaden No. 245. for 2 Mk. Stor 9 Ark 8.

9

265

Dette smukke Original-Stykke have vi en Priismaterie, som omtrent for halvandet Aar siden blev udsat, at takke for; det gjør virkelig sin Forfatter Ære, og giver os et nyt Beviis paa, at Hr. Ewald med sine bekiendte Gaver for den Høie og alvorlige Poesie tillige sammenføier et got komisk Genie. Vel har det adskillige Mangler, hvilke ventelig ogsaa have foraarsaget, at Forfatteren ei har vundet den udsatte Belønning, men derimod har det mange meget smukke Steder og ypperlige komiske Træk, som gjør, at man med Fornøjelse baade kan læse det og see det opføres. Indholdet deraf er dette: Leonore, et ungt Fruentimmer, som er i Orontes og Aramintas Huus, bliver elsket af Leander og elsker ham igien; der tilfalder hende uformodentlig en Arv af 30000 Rdlr., hvilket, da hendes Sydskendebarn Argantes, en riig Mand, men tillige en stor Gniere, og en Pebersvend, som ei havde giftet sig af den Aarsag, at han troede en Familie vilde koste for meget at underholde, faaer at vide, forandrer han sit Forsæt og vil med Magt tage hende af Orontes Huus, for at ægte hende, da han synes at have noget Skin af Ret paa sin Side; Mag. Træeknub, en stor Pedant og af den Aarsag Pebersvend, giver denne Arv ogsaa Lyst til Ægteskab, og han frier til Leonore ved en Chria aphtoniana; Endnu forestilles det

10

266

tredie Slags Pebersvende i Orgons Person, nemlig en som Skiørlevnet holder fra Ægteskab, men som ellers har en ædelmodig og redelig Karakter, han fatter en oprigtig Kierlighed til Leonore, men skamfuld over sin forrige Levemaade tør han ikke aabne sig for hende; hans Huusholderske fatter Mistanke derom, hvilken hun tilkendegiver Leander, og viser ham Leonores Portrait, som hun har fundet i Orgons Gjemmer; Leander, hvis Karakter er en overmaade Heftighed, bliver saa rasende derover, at han intet vil høre; men vil strax reise bort, saa at Leonore er nødsaget til at have en Samtale med Orgon, for at formaae ham til at oplyse Leander; han er ædelmodig nok til at bringe Leander ud af sin Vildfarelse, som beder om Forladelse for sin Mistanke, og faaer Leonores Haand, da derimod Argantes og Træeknub gaaer glip af deres Ønske.

Dette Anlæg er vel interessant nok, men vi holde for, at det svarer ei til Stykkets Hensigt, som er at gjøre Pebersvende latterlige; thi disse ere tegnet mere efter deres øvrige Karakterer, saa at Tilskueren mere kiender dem som Mennesker, der har visse Feil, end som Pebersvende; Desuden forestilles Argantes jo aldrig uden med det Forsæt at ville ægte Leonore!

11

267 Træeknub afskyer vel i Begyndelsen Ægteskab, men de 30000. Rdlr. kommer ham strax til at forandre

sine Tanker; Orgon forestilles bestandig forelsket i Leonore og begierlig efter at forandre sin Levemaade; ja de to første blive mere gjorte latterlige fordi de frier til Leonores Arv, end fordi de ei tilforn har vildet gifte sig. Denne Feil i Planen troe vi maae have giort, at Forfatteren ei har erholdet den udsatte Priis; thi for Resten ere Karaktererne got anlagte og vedligeholdte, endogsaa Pedantens og Gnierens; hvor forslidte de end ere, have de dog saa mange nye komiske Træk og løierlige Indfald, at de endnu kan fornøie. Argantes Indfald, hvor han har glemt Nøglen til sit Brændskab, og den Beskrivelse han gjør Leonore paa den Levemaade hun skal føre hos ham, Træknubs Oversættelse af den Talemaade: utroque pede in tuam descendo sententiam (jeg stiger med begge Fødder ned i din Meening) og den Scene, hvor han overleverer Leander sin chria aphtoniana, kan tiene til Beviis herpaa; Leanders Karakter har noget Originalt i sig: den overdrevne Heftighed bliver got vedligeholdt. — I Tieners Rolle har den Scene om Tungerne saavel som det Indfald, hvor han falder Argantes ind i Ordet med sine Jordæbler, behaget os meget. Hvad Samtalen angaaer, da er de fornemmere

12

268 Personers Sprog opfyldt med Fyrighed, smukke Tanker og ædle Udtryk; de andres passer til deres Karakterer og er fuldt af Munterhed og artige Indfald.

No. 119.

Christnes Omgang i Kierlighed. En Prøve-Prædiken over Rom. 13, 10. holden i Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn den 12 Decb. 1772 af Carl Christian Bendtsen, Candidatus S. S. ministerii & alumnus Collegii Elersiani. Kiøbh. 1773. trykt hos Hallager. Stor 2 Ark 8.

En ganske opbyggelig og i den herskende Smag temmelig velskrevet Præken. Vi savne hverken et bibelsk Sprog til Indgang, henlempet paa Texten, men denne Indgang gjør endog efter gammel Skik og Brug Tieneste, som en Hoved-Lærdom. Christnes Omgang i Kierlighed I. af sit sande Mærke, II. af sin høie Vigtighed. Ja vi træffe endog det homiletiske Spøgerie i at søge en falsk Fynd og Eftertryk i Ordene, en Syge, imod hvilken en fast Indsigt i den bibelske Sprogkyndighed er det virksomste Middel. See S. 7. „Kierlighed gjør Næsten ikke ont — Apostelen siger ikke den Kierlige, men Kierlighed gjør ikke ont,

13

269

d. e. saadan en, hvis Hierte, Tanker og Attraae, hvis Mund og Tunge, hvis Handlinger og heele Forhold er fuld af overflødig Kierlighed, som er idel Kierlighed selv, gjør Næsten ikke ont,, o. s. v. Vi trættes ved at følge med vor Taler heele IVeien igiennem, omendskiønt vi ikke tør nægte ham den tilbørlige Roes for den Beqvemhed han ganske vist besidder til at lade sig danne til en nyttig og duelig Lærer i Guds Kirke, naar han kuns falder i gode Hænder og bestandig søger at ligne de beste hellige Talere i vort eget og fremmede Sprog, uden at bryde sig om dem, hvis Myndighed og Anseelse kan understøtte og belønne den usle og jammerlige Smag, der hersker hos den største Deel Prædikantere.

No. 120.

Anviisning til hele Statshistorien, de første Begyndere til Tieneste. Forfattet af den Svenske Kammerraad Henrik Julius Woltemat; samt forøget og fortsat af Joh. Benedict Busser, Lector ved Cadet-Corpsset i Carlsrona. Af det Svenske oversat, paa adskillige Steder forandret, paa nogle ganske omarbejdet af Jacob Baden. Kbh. 1773. Trykt hos Hallager og selges hos Buch paa Nørregade No. 245, for 2 Mk. 14 1/2 Ark 8.

14

270

Hvad de symboliske Bøger ere i Kirken, det ere de engang autoriserede Lærebøger i vore Skoler; og at bruge og følge disse blindt, uden Eftertanke, i Underviisningen, det er en Samvittigheds Sag hos de fleeste Skolelærere. Om disse Bøger ere de beqvemste til Øiemeedet? om man kunde udfinde en lettere og sikrere Vei i Underviisningen? Denne Undersøgelse er et skolastisk Kietterie, og man skyer Tanken som et ugudeligt Fritænkerie. Nei! hvad Alderdommen har indført, maae være helligt, rigtigt og usvigeligt. Vel sandt, Underviisningen bliver trælsom og kiedsommelig; Videnskaberne skal de Unge lære i et Sprog, de endnu ikke forstaae, og Sprogene — ja, her have vi Grammatiker, hvor store og smaae Ting, det Væsentlige og Uvæsentlige, Hovedregler, og Undtagelser indtil Uendelighed findes — læg hertil vore mægtige Glosebøger; og spørg saa, om vi mangle noget? — Lad de Unge ikkuns først faae disse grammatikalske Skatter indpodede i Hukommelsen, og det lader sig dog vel gjøre i en Tid af 7 til 8 Aar, og see saa, om de ikke skal kunde skrive en Stiil, uden at synde imod Grammatiken; og det er jo at være en fuldkommen Latiner! — Hvor megen Roes fortie-

15

271 ner ikke Hr. R. B., der med sin Iver for Ungdommens Vel forbinder en sand Skiønsomhed til at udvælge de beste Underviisningsmidler, og en Tænkemaade der er frie nok, for at foragte Vedtægter, som ikkuns Fordomme have helliget? — Han har alt forhen viist os. at de Unge, for at forstaae det grædske Sprog, kunne gaae en langt giennere Vei, end ved først at lære en Muntheisk møjsommelige Grammatik. — Og her fører han os til Eftertanke en Sandhed, der er saa klar, og dog for mange saa skiult — at man bør lære en Videnskab i det Sprog, man best forstaaer. Hertil har han sigtet med nærværende Statshistorie, der foruden det Fortrin, at den er paa Dansk, har ogsaa sine besynderlige Fortienester, deels i Hensigt til dens Tilstrækkelighed, da den indbefatter alle bekiendte Staters Historie, baade i Europa og de andre Verdens Deele, hvilket ikke kan siges om Holbergs latinske; deels i Hensigt til dens Korthed, da den befatter sig ikkuns med det Nødvendige og Vigtige — kort, den har de Egenskaber, som en saadan Lærebog bør have, og som vi formodede hos den, naar den kom fra en Badens Haand.

En Feil S. 92. Lin. 17. „Søn af Kong Hans,, skal læses: Broder af Kong Hans — rettes her efter Forfatterens Anmodning.

16

272

No. 121.

Johannes Bunians udførlige Levnet og Død, eller Guds Naade, som strækker sig endog til de største Syndere; Det er: en sandfærdig Fortæling om Forfatterens første Dragelse og hans videre Fremgang i Naaden. Sammenskrevet af ham selv paa Engelsk, siden oversat paa andre Sprog, og nu endelig paa Dansk. Kiøbenh. 1773. Trykt og tilkiøbs hos I. R. Thiele for 20 Sk. 9 1/4 Ark 8.

Vi have før havt Leilighed, at gjøre J. Bunians Skrifter bekiendt for vore Læsere, og vi have ikke erklæret os for Venner af hans Smag og Skrivemaade. (see Forteg. 15 St. forr. Aarg.) Vel er nærværende Stykke af en anden Art, end

hans Pillegrims-Færd og Hellige Krig,

i Henseende til Maaden, hvorpaa den er udført; men Bunians Aand vil dog ikke behage Læsere af Smag. Den Tone, hvori han fortæller, moerer kun saadanne, der altid lede efter det Underfulde, og ere Elskere af Syner. Vi ville derfor ikke anprise Skrifter af denne Art for Religionens Elskere blant Mængden; (og det er dog her, de egentlig kunde finde Indpas) de ere desuden tilbøielige nok til at sætte Christendommens Væsen i Indbildningens Forestillinger, og forblande alt for ofte Fanatisme og Religion med hinanden.